

НАТАЛІЯ ЦИМБАЛ

***СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА
ЛІТЕРАТУРНА МОВА З
ПРАКТИКУМОМ***

**Міністерство освіти і науки України Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини**

НАТАЛІЯ ЦИМБАЛ

***СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА
МОВА З ПРАКТИКУМОМ***

Навчальний посібник

Умань 2017

УДК 81.161.2.(075.8)

ББК 81.411.1я

73 Ц61

Рецензенти: *П.Ю.Гриценко* - доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови НАН України;

А.К.Мойсієнко - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Т.В.Симоненко - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики навчання, стилістики та культури української мови Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Цимбал Наталія

Сучасна українська літературна мова з практикумом : Навчальний посібник, 4-те вид., перероб. і доп. / Н. А. Цимбал. - Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. - 385с.

Подано цілісний систематичний виклад курсу сучасної української літературної мови. Кожний розділ супроводжується системою вправ для практичних занять.

Для студентів факультетів початкової освіти, а також усіх, хто ви вивчає українську мову.

§ 1. Поняття літературної мови

Людина не здатна обходитися без спілкування, будь-яка форма комунікації є невід'ємною частиною життя людини. І мова, як у вербальній, так і в невербальній формі, є головним засобом людського спілкування. Крім того мова є головним засобом отримання інформації, знань та пізнання навколишнього світу.

Щоб оцінити роль мови у житті людини необхідно усвідомити значимість спілкування у житті людини. Людина нездатна існувати сама по собі, життя людини набуває загальнолюдського сенсу тільки у людському суспільстві.

Тому найдивовижніше і мудре, що створило людство - це мова. Спілкування між людьми відбувається за допомогою мови, яка, за словами І.Огієнка «є душею кожної національності, її святинею та найціннішим скарбом».

Мова - це своєрідна сукупність звуків і символів, кожен з яких має певне значення. Мова - це важливий інструмент людської взаємодії і спілкування. Завдяки мові ми можемо висловлювати свої думки у матеріальній мовній формі.

Мова є не тільки засобом спілкування, а ще й історичною пам'яттю кожного народу. У кожній мові знаходить своє відображення духовна культура, багатовікова історія кожної нації.

Мова являє собою складне соціальне явище, адже поза соціальними відносинами її опанувати неможливо. Людина не володіє даром мови з моменту народження. Адже маленька дитина починає розмовляти тільки тоді, коли їй вдається навчитися повторювати фонетичні звуки, які відтворюють інші люди, що її оточують і завдяки вмінню мислити, вона надає їм правильного значення.

У різні епохи, у різних народів і національностей, у неоднакових історичних умовах склалися специфічні системи соціальних варіантів мови. Але згодом виникла потреба у єдиній мові для кожної окремої держави. Адже державна влада повинна донести свої накази до всіх жителів країни, ці накази повинні бути зрозумілі всім. Така потреба задовольняється появою власної літературної мови.

Літературна мова - загальнонародна мова писемності, мова офіційних і ділових документів, шкільного навчання, письмового спілкування, науки, публіцистики,

художньої літератури, всіх проявів культури, що виражаються у словесній формі (письмовій та іноді усній), сприйнята носіями даної мови як зразкова. Літературна мова - це мова літератури у широкому розумінні.

До основних **ознак літературної мови** відносяться:

- 1) **наявність писемності;**
- 2) **унормованість** - досить стійкий спосіб вираження, який відображає історично сформовані закономірності розвитку літературної мови. Унормованість базується на мовній системі і закріплена у кращих зразках літературних творів.
- 3) **кодифікованість**, тобто закріпленість у науковій літературі; це виражається у наявності граматичних словників та інших книг, що містять правила використання мови;
- 4) **стилістичне різноманіття**, тобто різноманіття функціональних стилів літературної мови;
- 5) **відносна стійкість;**
- 6) **поширеність;**
- 7) **загальноживаність;**
- 8) **загальнообов'язковість;**
- 9) **відповідність традиціям і можливостям мовної системи.**

Літературна мова об'єднує народ. Мова загалом - це, безумовно, величезний дар для людства. Тому, треба цінувати її, намагатися не засмічувати ненормативною лексикою та словами-паразитами, адже цим самим ми завдаємо величезної шкоди у першу чергу багатовіковій культурі нашого народу і своїй особистості.

Питання для самоконтролю:

- 1) Яка роль мови у житті людини?
- 2) Мова - це соціальне явище? Відповідь обґрунтуйте.
- 3) Чому виникла потреба у єдиній літературній мові?
- 4) Дайте визначення літературної мови.
- 5) Назвіть ознаки літературної мови.

§ 2. Сучасна українська літературна мова

Прийнято вважати, що українська літературна мова зародилася у творах І. П. Котляревського, який в «Енеїді» та «Наталці Полтавці» вперше широко використав у літературі народні полтавські говори; далі їх майстерно закріплюють у літературному вжитку такі письменники, як Є. П. Гребінка, Л. І. Боровиковський та Г. Ф.

Квітка-Основ'яненко.

Далі формування української мови продовжує Т. Г. Шевченко, геніальний народний український поет, який у своїх творах втілював думки, прагнення і сподівання народу. Він став творцем нової української літературної мови, поставивши її на вищий, якісно новий рівень розвитку.

Поєднуючи в органічну єдність народну мову і літературну спадщину, поширюючи тематику української літератури, Шевченко розширює словниковий склад, розвиває синтаксис, удосконалює і усталює граматичні та фонетичні норми української літературної мови.

Після Шевченка українська літературна мова збагачується і розвивається у творах таких видатних письменників, як Панас Мирний, Марко Вовчок, М. П. Старицький, М. М. Коцюбинський, І. Я. Франко, Леся Українка, І. К. Тобілевич, П. А. Грабовський та ін.

Остаточно сформованою сучасна українська мова визнається з кінця XIX ст. Таким чином, майже два століття триває період її формування. Це не дивно, тому що мова належить до числа стійких явищ, зміни в ній відбуваються поступово і поняття сучасності визначається десятиліттями. Українська мова в її сучасному стані являє собою багату, майже неосяжну структуру. У сучасному стані українська мова включає в себе загальні елементи розмовної мови, територіальні (діалекти), соціальні (просторіччя, професійні) і функціональні (жаргони). Основою сучасної української мови є літературна мова, яка має систему норм та правил вживання.

Багато видатних вчених підкреслюють значущість літературної мови, як для окремої людини, так і для всього народу, нації.

Сучасна українська літературна мова є вищою формою української мови. Літературна мова - це мова культури; українською літературною мовою створюються художні твори та наукові праці, це мова театру, шкіл, газет і журналів. У той же час її вживають у побуті, на роботі і т.д.

Літературна мова має дві форми: усну та письмову. Відмінність усної форми літературної мови від письмової не тільки у тому, що остання записана. Письмова мова використовує інші структурні форми і засоби виразності, відмінні від усних. Нічого несподіваного і руйнівного сучасні мовні явища не несуть. Відбувається зближення

розмовної і книжкової мови - це головна тенденція розвитку багатьох мов у наш час. Проблема лише у тому, щоб своєчасно розібратися в нових нормах розмовної мови, щоб визначити необхідність їх інтерпретації у літературну мову.

Для цього необхідне практичне володіння традиційно сформованими нормами сучасної літературної мови, щоб органічно включити у цю систему нові елементи.

Питання для самоконтролю:

- 1) У творах якого письменника зародилася сучасна українська мова?
- 2) Хто став творцем нової української літературної мови?
- 3) Коли остаточно сформувалася сучасна українська мова?
- 4) Що включає в себе сучасна українська мова?
- 5) Назвіть головну тенденцію розвитку мов у наш час?

3. Писемна і усна форми української літературної мови

Мовне спілкування відбувається у двох формах - усній і письмовій. Вони знаходяться у складній єдності і у соціально-мовній практиці займають важливе і приблизно однакове місце за своєю значимістю. І у сфері виробництва, і у сферах управління, освіти, юриспруденції, мистецтва, у засобах масової інформації мають місце і усна, і письмова форми мови. В умовах реальної комунікації спостерігається їх постійна взаємодія і взаємопроникнення. Будь-який письмовий текст може бути озвучений, тобто прочитаний вголос, а усний - записаний за допомогою технічних засобів.

Існують такі жанри письмової мови, як наприклад, драматургія, ораторські твори, які призначені спеціально для подальшого озвучування. І навпаки, в літературних творах широко використовуються прийоми стилізації під «усність»: діалогічна мова, в якій автор прагне зберегти особливості, притаманні усній спонтанній мові, монологічні міркування персонажів від першої особи і т. п. Практика радіо і телебачення призвела до створення своєрідної форми усного мовлення, у якій усна і озвучена письмова мови постійно співіснують і взаємодіють (наприклад, телеінтерв'ю).

Усне мовлення

Мета усного мовлення - швидкість передачі і сприйняття певного змісту. Вона адресується безпосередньо співрозмовникові і розраховане на слухове сприйняття.

Усне мовлення використовує розмовно-побутову, просторічну, іноді діалектних лексику і фразеологію. Його синтаксис характеризується частим вживанням простих та

неповних речень; порядок слів не завжди звичайний. Зі складних речень вживаються частіше складносурядні, ніж складнопідрядні; дієприкметникові і дієприслівникові звороти в усному мовленні використовуються рідко.

Найчастіше усне мовлення є діалогічним. Але воно застосовується також у лекціях, доповідях, виступах і у цих випадках носить монологічний характер, а за лексикою і синтаксисом наближається до писемного мовлення.

У розпорядженні усного мовлення, крім лексико-граматичних засобів, є і допоміжні засоби передачі думки: міміка, жести, інтонація, паузи, можливість повторення.

Писемне мовлення

Книжна мова - досягнення і надбання культури. Вона основний хранитель і передавач культурної інформації. Всі види непрямого спілкування здійснюються засобами книжної мови. Наукові праці, художню та навчальну літературу, дипломатичну та ділову переписку, газетно-журнальну продукцію та багато іншого не можна собі уявити без книжно-літературної мови. Функції її величезні і з розвитком цивілізації ще більше ускладнюються. Сучасна українська книжно-літературна мова це потужне знаряддя спілкування. У ній є всі засоби, необхідні для різноманітних цілей комунікації, і насамперед для вираження абстрактних понять і відносин. Складні зв'язки, простежуються вченими та письменниками в матеріальному і духовному світі, описуються науковою мовою.

Неможливо передавати з вуст в уста синтаксично громіздкі тексти, насичені спеціальною термінологією і складні у смисловому відношенні. Властивість книжно-писемного мовлення зберігати текст і тим самим підсилювати здатність літературної мови бути зв'язком між поколіннями - одна з головних властивостей книжної мови. Писемне мовлення відрізняється від усного, насамперед складною системою графіки та орфографії, за допомогою якої передається той чи інший зміст. У лексичному і граматичному відношеннях вона характеризується суворим дотриманням літературних норм мови - особливим відбором лексики та фразеології, унормованим синтаксисом. У письмовій мові широко вживається книжкова лексика: офіційно-ділова, наукова, суспільно-публіцистична. Для синтаксису писемного мовлення характерні складні речення. Велике значення мають порядок слів, суворі послідовність, чіткість у викладі думок. Писемне мовлення відрізняється попереднім обдумуванням

висловлювань, редакторською обробкою тексту, яку може виконати і сам автор. Це обумовлює точність та правильність писемного мовлення.

Питання для самоконтролю:

- 1) У яких двох формах відбувається спілкування?
- 2) Як взаємодіють ці дві форми?
- 3) Яка мета усного мовлення?
- 4) Які ознаки характерні для усного мовлення?
- 5) Де застосовується усне мовлення?
- 6) Які допоміжні засоби передачі думки використовуються в усному мовленні?
- 7) Що таке писемне мовлення?
- 8) Чому не всю інформацію можна передавати усно?

4. Стильові різновиди сучасної української літературної мови

4.1. Загальна характеристика стилів.

Як уже зазначалося, літературна мова може використовуватися у будь-якій ситуації спілкування: у офіційній і неофіційній обстановці, сфері науки, діловодства, засобах масової інформації, художній літературі, повсякденному житті. Природно, що така різноманітність виконуваних функцій не може не призводити до того, що у літературній мові поступово формується кілька варіантів, кожен з яких призначений для спілкування у певній сфері діяльності людини.

У сучасній українській літературній мові виділяють зазвичай п'ять стилів:

- науковий
- офіційно-діловий (діловий)
- газетно-публіцистичний (публіцистичний)
- художній
- розмовний.

Кожен із стилів має цілий ряд специфічних мовних характеристик, які формуються залежно від того, в якій сфері відбувається спілкування і які функції виконує при цьому мова.

Основна функція	Сфера спілкування	Основна форма мовлення	Типовий вид мовлення	Основний спосіб спілкування
<i>Науковий стиль</i>				

Інформативна (повідомлення)	Наука	Писемне	Монолог	Масовий, неконтактний
Діловий стиль				
Інформативна (повідомлення)	Право	Писемне	Монолог	Масовий, неконтактний та контактний
Публіцистичний стиль				
Інформативна і функція впливу	Ідеологія, політика	Писемне та усне	Монолог	Масовий, неконтактний і побічно-контактний
Художній стиль				
Естетична і функція впливу	Словесне мистецтво	Писемне	Монолог, діалог, полілог	Масовий, неконтактний і побічно-контактний
Розмовний стиль				
Обмін думками і почуттями (власне спілкування)	Побутова	Усне	Діалог, полілог	Особистий, контактний

Науковий, офіційно-діловий та публіцистичний стилі зближує те, що вони призначені для передачі досить складного змісту і функціонують у сфері офіційного спілкування, переважно у письмовій формі. Тому їх іменують книжними стилями.

4.2. Науковий стиль

Основна функція наукового стилю - передача логічної інформації і доведення її істинності (при повній відсутності вираження емоцій). Залежно від тематики зазвичай виділяють науково-технічну, науково-природну, науково-гуманітарну різновиди наукової мови. Крім того, залежно від конкретних завдань і сфери використання можна виділити такі підстилі, як: власне науковий, науково-інформативний, науково-довідковий, патентний, навчально-науковий, науково-популярний. Ці підстилі використовуються у різних жанрах наукової мови:

У власне науковий - монографія (наукова праця, поглиблено розробляє одну тему, одне

коло питань), стаття, доповідь та ін.;

У науково-інформативний - реферат (короткий виклад змісту наукової роботи), анотація (коротка характеристика книги, статті тощо), підручник, навчальний посібник та ін.;

У науково-популярний - нарис, книга, лекція тощо.

При всьому розмаїтті різновидів і жанрів науковий стиль характеризується єдністю своєї домінанти, тобто найбільш важливої, організовуючої стиль ознаки. **Домінанта наукового стилю** - понятійна точність, підкреслена логічність мови.

Точність наукової мови передбачає відбір мовних засобів, що мають найкращим чином виразити сутність поняття, тобто логічно оформленої спільної думки про предмет, явище. Тому в науковому стилі уникають вживати (але все ж іноді використовують) різні образні засоби, наприклад, метафори. Виняток становлять лише терміни-метафори.

Пор. у фізиці - *ядро атома*; у ботаніці - *маточка квітки*; в анатомії - *очне яблуко*, *вушна раковина*.

Узагальненість і абстрактність мови науки диктується специфікою наукового пізнання. Наука висловлює абстрактну думку, тому її мова позбавлена конкретності. Слово у науковій мові називає зазвичай не конкретний, індивідуально неповторний предмет, а цілий клас однорідних предметів, явищ, тобто виражає не приватне, не індивідуальне, а загальне наукове поняття. Тому у першу чергу відбираються слова з узагальненим і абстрактним значенням.

4.3. Офіційно-діловий (діловий) стиль обслуговує лише офіційні людські взаємини: відносини між державною владою і населенням; між країнами; між підприємствами, організаціями, установами; між особистістю і суспільством; між людиною і різними організаціями. Офіційно-діловий стиль можна поділити на два різновиди - два підстили:

У офіційно-документний, тобто мова дипломатії, законів: міжнародний договір, нота (дипломатичне звернення одного уряду до іншого), комюніке (офіційне повідомлення, переважно з питань міжнародного характеру), меморандум (дипломатичний документ з детальним викладом поглядів уряду щодо якого-небудь питання), закон, статут, громадянський акт, офіційне повідомлення та ін.;

У побутово-діловий, тобто канцелярський (розпорядження, наказ, службове

листування, ділові папери: заява, характеристика, автобіографія, доручення, розписка, довідка, звіт, протокол, доповідна записка тощо).

Основною, визначальною ознакою такого тексту, *домінантою офіційно-ділового стилю* в цілому є гранична точність, що не допускає побічні тлумачення. Це визначає такі ознаки стилю, як сувора тональність, стандартність засобів вираження. У цілому офіційно-діловому стилю властиві стилістична однорідність і строгість, об'єктивність і почасти безособовість викладу. Йому протипоказані емоційність, суб'єктивна оцінність і розмовність. Для ділових текстів характерна змістовна повнота, точність, ясність, громіздкість конструкцій (через прагнення до точності). У цьому відношенні діловий стиль наближається до наукового.

Однак тотожності між цими стилями немає. Для ділових текстів ці вимоги, на відміну від наукових, є життєво важливими. Без них діловий текст не може стати документом. Власне, документ тоді стає документом, коли він складений і завірений за певною, стандартною формою. Не випадково у діловому спілкуванні так широко використовуються спеціальні форми, бланки і т.д.

4.4. Газетно-публіцистичний стиль

Публіцистику називають літописом сучасності, так як вона у всій повноті відображає поточну історію, звернена до злободенних проблем суспільства - політичних, соціальних, культурних, побутових, філософських і т.д. Газетно- публіцистичний (публіцистичний) стиль представлений на сторінках газет і журналів, у матеріалах радіо-і тележурналістики, публічних лекціях, у мові посадовців, які виступають у парламенті, на з'їздах, пленумах, зборах, мітингах та ін.

Тексти, що відносяться до цього стилю, відрізняються різноманітністю тем і мовного оформлення. З одного боку, один і той же жанр, наприклад, жанр репортажу, буде істотно різним у газеті, на радіо і на телебаченні. Але, з іншого боку, газетний репортаж істотно відрізняється від інших газетних жанрів - інформації, нарису, фейлетону та ін.

Проте всі жанри публіцистики мають багато спільних рис, що дозволяють об'єднати їх в єдине ціле. І ці загальні риси обумовлені наявністю у них загальної функції. Тексти публіцистичного стилю завжди адресовані масам і завжди виконують - поряд з інформаційною - впливаючу функцію. Характер впливу може бути прямим і відкритим. Наприклад, на мітингу оратори відкрито закликають маси підтримати або відкинути те чи

інше рішення уряду, того чи іншого оратора, політика і т.п.

Характер впливу може бути й іншим, як би прихованим за зовні об'єктивною подачею фактів (пор. інформаційні програми радіо, телебачення). Однак сам відбір фактів, їх більш-менш докладний розгляд, характер подачі матеріалу теж передбачають певний вплив на маси. За своєю природою публіцистика покликана активно втручатися в життя, формувати громадську думку.

Характерна особливість публіцистики полягає також у тому, що вона впливає не на одну людину, а саме на маси, на суспільство в цілому і на його окремі соціальні групи. У публіцистичному стилі значно сильніше, ніж у науковому, офіційно-діловому стилях, проявляється авторська індивідуальність. Проте в даному випадку автор проявляє себе не тільки як конкретна особистість (зі своїми неповторними особливостями), але і як представник суспільства, виразник певних соціальних ідей, інтересів і т.д.

Тому основною ознакою, **домінантою публіцистичного стилю** є соціальна оцінність, що й проявляється як у самому відборі фактів, ступені уваги до них, так і у використанні експресивних мовних засобів.

У цілому публіцистичному стилю притаманне постійне чергування експресії і стандарту, постійне перетворення експресивних засобів в стандарт і пошук нових експресивних засобів вираження.

Наприклад, метафори: **холодна війна, залізна завіса, перебудова, застій, відлига** майже відразу перетворилися на суспільно-політичні, стандартно вживані терміни.

4.5. Художній стиль

Художній стиль - по-іншому його ще називають «стиль художньої літератури» - це один з п'яти стилів мовлення, що виділяються в українському мовознавстві. Принципова відмінність художнього стилю від інших стилів полягає в його образності, покликаної активізувати уяву, впливати на емоційну сферу людини.

Основною метою художнього стилю є створення цілісної картини світу за допомогою слів - з тим щоб читачеві (слухачеві) стало зрозуміло авторське ставлення до зображуваного. У творах художнього стилю ставиться завдання максимально вплинути на почуття і уяву читача за допомогою художніх образів.

Реалізація художнього стилю можлива в творах художньої літератури - у формі епосу, лірики, драми, тобто будь-якого з трьох родів художньої літератури.

- Художній стиль знаходить своє вираження в наступних жанрах художньої літератури: казка, оповідання, повість, роман і інші жанри епосу;
- вірш, пісня, байка, романс, поема та інші ліричні та ліро-епічні жанри:
- комедія, трагедія, драма і інші драматичні жанри.

Створення творів художнього стилю вимагає від автора ретельного відбору мовних засобів, а також майстерного їх використання при відтворенні внутрішнього стану персонажів, при описі сцен, простежуванні зв'язку окремого епізоду з іншими фрагментами твору. Стильові особливості художніх текстів нерозривно пов'язані з філософсько-естетичними поглядами письменника, з його ставленням до світу.

4.6. Розмовний стиль

Якщо книжні стилі (науковий, офіційно-діловий, газетно-публіцистичний, художній) живаються насамперед в офіційній обстановці і у письмовій формі, вимагають конкретних форм вираження, то розмовний стиль використовується у неофіційній обстановці. Ступінь підготовленості мови може бути різною. У побутовій розмові вона зазвичай абсолютно не підготовлена (спонтанна). А при написанні дружнього листа можуть використовуватися і написані заздалегідь чернетки. Але ніколи ця підготовленість не досягає того ступеня, який властивий книжним стилям.

Все це призводить до того, що **домінантою розмовного стилю**, особливо розмовної мови, що побутує в усній формі неофіційного особистого спілкування, є зведення до мінімуму підбору форм вираження думок. А це, у свою чергу, породжує цілий ряд мовних особливостей розмовного стилю.

З одного боку, для розмовного стилю характерний високий ступінь стандартизації мови. Типізовані, стандартні конструкції зручні для спонтанної (не підготовленої) мови. Для кожної типової ситуації є свої стереотипи.

Наприклад, до стереотипів етикету відносяться фрази: *Добрий день!; Привіт!; Що новенького?; Бувай!* У міському транспорті використовуються стереотипи: *На наступній виходите?; В магазині - Зважте масла грам триста* і т.д.

З іншого боку, у невимушеній обстановці мовець не обмежений жорсткими вимогами офіційного спілкування і може використовувати нетипізовані, індивідуальні засоби.

Слід пам'ятати, що розмовна мова служить не тільки цілям повідомлення, а й цілям впливу. Тому розмовному стилю притаманні експресивність, наочність і образність.

Вправа 1. Означте до якого функціонального стилю літературної мови можна віднести

кожен із уривків.

а) Розділ I. Загальні засади

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію. Україна є унітарною державою. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 4. В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом.

(Конституція України. Поточна редакція — Тлумачення від 12.04.2012)

б) Загальна теорія відносності — це релятивістська теорія гравітації, опублікована Альбертом Ейнштейном в 1915 році. На відміну від нерелятивістської Ньютонівської теорії тяжіння, загальна теорія відносності придатна також для опису гравітаційної взаємодії тіл, що рухаються зі швидкостями близькими до швидкості світла. Її також можна застосовувати у випадку сильних гравітаційних полів, наприклад поблизу нейтронних зірок та чорних дір (однак лише у тому разі, коли можна знехтувати квантовими ефектами). У загальній теорії відносності виникає ціла низка нових ефектів зокрема таких як сповільнення плину часу у гравітаційному полі, залежність гравітаційної взаємодії від обертання тіл, гравітаційні хвилі тощо (І.М.Кучерук, І.Т.Горбачук, П.П.Луцик Загальний курс фізики: Навчальний посібник у 3-х т.. — Київ : Техніка, 2006)

в) Зійшлися характерами Іван та Вірунька. Живуть душа в душу, біля їхнього двору, ніби знак ідилічної згоди в сімействі, під навислим цвітом акацій - лавиця чепурненька, зручна, з бильцем. Лавка, можна сказати, історична. Невдовзі після одруження Іван власноручно змайстрував її, щоб можна було вийти увечері й посидіти при тихих зорях з молодого дружиною в парі. Вгадав, видно, Іван вибрати місце якраз там, може, лавку спорудив, де пращури колись сиділи на колодках. Бо як вечір, так і

збіговисько біля лавки, з усієї вулиці - сюди, наче їм тут каша закопана. Цілий вечір товчуться під вікном, на гітарах бренькають. Доки Іван був дома, не раз гульки розганяв, вискакував, сухоребрый, закудланий зі сну, витрішкуватий, злий:

- Ану, киш мені звідси, гайдуряки, варакати! Як ви мені вбрунькались! Після зміни й відпочити не дають.

Сьогодні розжене тих брунькачів, а завтра вони знов тут, знов бренькають, регочуть під вікнами, ніби навмисне випробовуючи Іванів терпець та оту його «дикість», коли від найменшого доторку чоловік уже завівся, уже спалахнув, як порох (О. Г ончар «Собор»)

г) У с. Витачів Обухівського району Київської області відкривається один із наймальовничіших краєвидів на річку Дніпро. Три села - Трипілля, Халеп'я та Витачів - формують красивий природній ланцюг уздовж Канівського водосховища.

Село розташоване за 56 кілометрів від столиці. Засноване у 957 році. Населення становить 816 осіб. Дістатися можна маршрутною від автостанції "Видубичі". Вартість проїзду - 12 гривень в одну сторону. Час в дорозі - 30-40 хвилин.

Витачів - одне з найбільш популярних місць для "тихого" відпочинку серед туристів на Київщині. Тут, навіть на святкові дні, дуже мало людей. Фотолюбителям найкраще їхати ще до сходу сонця або дочекатися заходу.

("Газета.иа". Неділя, 5 Травня 2013)

д) .. Бабця — іще добріська, лише змаліла під тягарем віку й досвіду, в біленькій, рідко вишитій жовто-зеленим хрестиком сорочці з підгорнутими рукавами, біленькій, у дрібну квіточку невиразної барви, хустині й темній штапельній спідниці.

Вересневе вранішнє сонце — вже скупе, ба, навіть прохолодне — ліниво зігріває золоту корону далеких гір, що зусібіч пишно піднімаються над тихим селом.

За парканом, лишивши позаду дрібний виноград, різнобарвні мальви й флокси, низько — чи не попід самі ноги — стелиться туман незліченних айстр. Перед айстрами теракотово сміються красольки. А обрамлюють цей пахучий живий килим — чорнобривчики, що наввипередки з красольками добігають майже вулиці.

Сільська вулиця безлюдна й тиха. Лише чиясь заблудла корова збиває хвостом куряву й відгонить поодиноких оводів...

(М. Матіос «Не плачте за мною ніколи»)

Вправа 2. Означте до яких функціональних підстилів наукового та ділового стилів належать

уривки.

1) Ми, міністри, відповідальні за вищу освіту в 47 країнах Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) зустрілися в Бухаресті 26 та 27 квітня 2012 року, щоб підвести підсумки досягнутого в рамках Болонського процесу і домовитися про майбутні пріоритети розвитку ЄПВО.

Європа переживає економічну і фінансову кризу, небезпечну своїми соціальними наслідками. В галузі вищої освіти, криза впливає на можливості ВНЗ отримувати адекватні розміри фінансування і робить перспективи працевлаштування їх випускників більш невизначеними.

Вища освіта є важливою частиною комплексу заходів, необхідних для подолання наших нинішніх труднощів...

З цією метою ми зобов'язуємося забезпечити максимально можливий рівень громадського фінансування вищої освіти, як інвестиції в наше майбутнє, з використанням усіх відповідних джерел.

(Бухарестське комюніке, 27 квітня 2012 року)

2) Директору ТОВ «Усе буде добре» Добродію К. М.
заступника начальника відділу збуту Гавриленка Сергія Петрович
Заява

Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» даю згоду на обробку моїх персональних даних з первинних джерел (у т. ч. паспортні дані, відомості з виданих на моє ім'я документів (про освіту, сімейний стан, склад родини тощо), відомостей, які надаю про себе) з метою забезпечення реалізації трудових відносин; адміністративно-правових, податкових відносин та відносин у сфері бухгалтерського обліку; відносин у сфері управління людськими ресурсами.

19.04.2013

С.П. Гавриленко

3) Правовий статус громадян виражає її соціально-економічне і політичне становище в державі й суспільстві, а також можливості для реалізації прав і свобод та покращення свого становища за допомогою права і законодавства. Держава і суспільство зацікавлені і значною мірою стимулюють правомірну діяльність і поведінку особи. Знання цих прав, свобод та обов'язків дає можливість захищати ці права законними методами і способами в судовому порядку, а також за допомогою інших юридичних гарантій. Знання свого правового статусу дає можливість особі знати, що дозволено робити, що вона зобов'язана робити і що заборонено робити (із статті «Правовий статус людини і громадянина в Україні»)

4) «Залишенець. Чорний ворон» — історичний роман українського письменника Василя Шкляра. Під назвою «Чорний ворон» вийшов наприкінці 2009 року у видавництві «Ярославів Вал» (Київ) і майже одночасно під назвою «Залишенець» — у видавництві «Клуб сімейного дозвілля» (Харків).

Книжковому варіантові передувала публікація фрагмента «Суд» у газеті «Літературна Україна».

Роман відтворює одну із сторінок української історії — боротьбу українських повстанців проти радянської влади у 1920-х роках. В його основу покладено історичні документи, зокрема, з розсекречених архівів КДБ. Робота над романом тривала майже 13 років.

(Літературна Україна, № 37, 12 листопада 2009, с. 4)

5) Протягом тривалого часу антропогені біологічні чинники та закономірності поступово витіснялися соціальними, що забезпечило, нарешті, появу у верхньому палеоліті людини сучасного типу - *Homo sapiens*, або людина розумна. У 1868 році в печері Кро-Маньон у Франції було виявлено п'ять людських скелетів разом з кам'яними знаряддями і просвердленими раковинами, тому *Homo sapiens* ще часто називають кроманьйонцями. До появи людини розумної на планеті існував інший гуманоїдний вигляд, званий неандертальцями. Вони заселяли практично всю Землю і відрізнялися великими розмірами, серйозною фізичною силою. Обсяг їх мозку був практично як у сучасного землянина - 1330 см³.

(з тексту «Історія появи *Homo sapiens*»)

Вправа 3. Доберіть самостійно зразки різних функціональних стилів української літературної мови.

Питання для самоконтролю:

- 1) Які мовні стилі існують у сучасній літературній мові?
- 2) Яка основна функція наукового стилю?
- 3) Які підстили існують у межах наукового стилю?
- 4) Назвіть домінанту наукового стилю.
- 5) Які людські відносини обслуговує офіційно-діловий стиль?
- 6) Назвіть різновиди офіційно-ділового стилю.
- 7) Назвіть домінанту офіційно-ділового стилю.
- 8) Що називають літописом сучасності?
- 9) Де можна зустріти публіцистичний стиль?
- 10) Кому адресовані тексти публіцистичного стилю?

- 11) Які функції виконує публіцистичний стиль?
- 12) Яким є характер впливу публіцистичного стилю?
- 13) Назвіть домінанту публіцистичного стилю?
- 14) Що є основною метою художнього стилю?
- 15) В яких жанрах художньої літератури знаходить своє вираження художній стиль?
- 16) Чим відрізняється розмовний стиль від книжних стилів?
- 17) Що є домінантою розмовного стилю?
- 18) Що таке стереотипи етикету?